

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ Й ВИКОРИСТАННЯ ТВАРИННОГО СВІТУ: ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ

ADMINISTRATIVE- LEGAL REGULATION IN THE AREA OF PROTECTION AND USE OF THE ANIMAL WORLD: THE EXPERIENCE OF THE REPUBLIC OF BELARUS

Городецька І.А.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри політології, права та філософії
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

У статті здійснено аналіз нормативно-правової бази адміністративно-правового регулювання відносин у галузі охорони й використання тваринного світу в Республіці Білорусь, визначено коло основних суб'єктів такого регулювання та розглянуто їхні повноваження, досліджено окремі питання державного контролю та адміністративної відповідальності за порушення законодавства у цій галузі. Визначено позитивні аспекти досвіду Республіки Білорусь щодо адміністративно-правового регулювання в галузі охорони й використання тваринного світу.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, галузь охорони й використання тваринного світу, Республіка Білорусь.

В статье проведен анализ нормативно-правовой базы административно-правового регулирования отношений в отрасли охраны и использования животного мира в Республике Беларусь, определен круг основных субъектов такого регулирования и рассмотрены их полномочия, исследованы отдельные вопросы государственного контроля и административной ответственности за нарушение законодательства в этой отрасли. Определены положительные аспекты опыта Республики Беларусь относительно административно-правового регулирования в отрасли охраны и использования животного мира.

Ключевые слова: административно-правовое регулирование, отрасль охраны и использования животного мира, Республика Беларусь.

The article analyzes the regulatory and legal framework for the administrative-legal regulation of relations in the area of protection and use of the animal world in the Republic of Belarus, defines the circle of the main subjects of such regulation and examines their powers, examines certain issues of state control and administrative liability for violations of legislation in this area. Positive aspects of the experience of the Republic of Belarus regarding administrative-legal regulation in the area of protection and use of animal world are determined.

Key words: administrative-legal regulation, area of protection and use of the animal world, Republic of Belarus.

Постановка проблеми. Відповідно до ч. 2 ст. 64 Закону України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. № 2894-III Україна бере участь у міжнародному співробітництві з питань охорони, використання і відтворення тваринного світу [1]. Надзвичайно важливим чинником підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання відносин у галузі охорони, використання й відтворення тваринного світу є вивчення, аналіз і використання позитивних аспектів досвіду зарубіжних держав.

Стан опрацювання. Цілком закономірним є те, що у сучасних умовах інтеграції України до світового співтовариства з огляду на необхідність пошуку спільних шляхів подолання екологічної кризи як глобальної проблеми спостерігається підвищення інтересу вітчизняних учених до проблем використання зарубіжного досвіду у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів. Слід виділити праці таких науковців, як Л.П. Василенко, І.В. Гиренко, Н.І. Зубченко, Д.В. Лазаренко, Ю.О. Легеза, Г.В. Савенко, Н.Л. Тішкова, В.М. Тюн. Водночас питанням аналізу можливості та доцільності застосування зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу приділено мало уваги, що й створює передумови для подальшого наукового пошуку.

Метою статті є дослідження досвіду Республіки Білорусь щодо адміністративно-правового регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

Виклад основного матеріалу. На офіційному сайті Міністерства природних ресурсів і охорони навколишнього середовища Республіки Білорусь розміщена довідкова інформація про стан біологічного та ландшафтного різноманіття, згідно з якою в Республіці Білорусь функціонує понад 1,2 тис. особливо охоронюваних природних територій, до складу яких входять Березинський

біосферний заповідник, 4 національні парки («Біловезька пуща», «Браславські озера», «Нарочанський» і «Прип'ятський») і 98 заказників республіканського значення. Загальна площа особливо охоронюваних природних територій становить близько 1,8 млн га (або 8,7% від усієї території країни). Фауна ссавців представлена 76 видами, які належать до 6 загонів: комахоїдні (11 видів), кажани (19), хижі (13), зайцеподібні (2), гризуни (25), парнокопитні (6 видів). Зареєстровано 325 видів птахів, із яких 230 видів гніздяться в Білорусі. У четверте видання Червоної книги Республіки Білорусь включено 202 види диких тварин [2].

Нормативно-правовою базою адміністративно-правового регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Республіці Білорусь є закони Республіки Білорусь «Про тваринний світ» від 10 липня 2007 р. № 253-3 [3], «Про охорону навколишнього середовища» від 26 листопада 1992 р. № 1982-XII [4]; Кодекс Республіки Білорусь про адміністративні правопорушення від 21 квітня 2003 р. № 194-3 [5]; укази Президента Республіки Білорусь «Про мисливство та ведення мисливського господарства» від 21 березня 2018 р. № 112 [6], «Про деякі заходи щодо підвищення ефективності ведення мисливського господарства і рибогосподарської діяльності, удосконалення державного управління ними» від 8 грудня 2005 р. № 580 [7], «Про вдосконалення контрольної (наглядової) діяльності в Республіці Білорусь» від 16 жовтня 2009 р. № 510 [8]; постанови Ради Міністрів Республіки Білорусь «Про методику формування системи оцінки ступеня ризику» від 22 січня 2018 р. № 43, «Про деякі питання поводження з дикими тваринами, що відносяться до видів, які занесені до Червоної книги Республіки Білорусь, і до видів, які підпадають під дію міжнародних договорів Республіки Білорусь, і регулювання поширення та чисельності диких тварин» від 30 січня 2008 р. № 126 [9] тощо.

У ст. 8 Закону Республіки Білорусь «Про тваринний світ» наведено невичерпний перелік державних органів (посадових осіб), що здійснюють державне регулювання й управління в галузі охорони та використання тваринного світу. До цього переліку входять Президент Республіки Білорусь, Рада Міністрів Республіки Білорусь, Міністерство природних ресурсів і охорони навколишнього середовища Республіки Білорусь, місцеві Ради депутатів, виконавчі та розпорядчі органи, інші державні органи в межах їх компетенції [3]. Аналіз нормативно-правових актів Республіки Білорусь, що регулюють відносини у досліджуваній галузі, дозволяє віднести до суб'єктів адміністративно-правового регулювання, окрім конкретизованих у ст. 8 Закону Республіки Білорусь «Про тваринний світ», також Міністерство лісового господарства Республіки Білорусь, Міністерство сільського господарства та продовольства Республіки Білорусь, Державну інспекцію охорони тваринного і рослинного світу при Президентові Республіки Білорусь [4; 7; 8].

Важливим суб'єктом адміністративно-правового регулювання у досліджуваній галузі є Президент Республіки Білорусь. Відповідно до законів Республіки Білорусь «Про охорону навколишнього середовища» (ст. 8-1) та «Про тваринний світ» (ст. 9) Президент Республіки Білорусь у галузі охорони та використання тваринного світу визначає єдину державну політику, затверджує державні програми в цій галузі, визначає уповноважені державні органи в галузі ведення мисливського господарства та рибогосподарської діяльності, а також їх компетенцію, затверджує правила ведення мисливського господарства та полювання, правила ведення рибальського господарства та рибальства, приймає рішення про передачу мисливських і рибальських угідь у безоплатне користування для ведення мисливського та рибальського господарства, встановлює розцінки (такси) для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної навколишньому середовищу фізичними і юридичними особами внаслідок незаконного вилучення або знищення диких тварин і шкідливого впливу на середовище їх проживання, визначає уповноважені державні органи і посадових осіб, які здійснюють контроль за охороною та використанням об'єктів тваринного світу [3; 4].

Згідно зі ст. 10 Закону Республіки Білорусь «Про тваринний світ» основними повноваженнями Ради Міністрів Республіки Білорусь є такі: забезпечення проведення єдиної державної політики; забезпечення здійснення заходів з охорони, науково обґрунтованого використання об'єктів тваринного світу; забезпечення розроблення та реалізації державних програм у досліджуваній галузі; затвердження правил спеціального користування об'єктами тваринного світу, визначення порядку видачі дозволів на таке користування, а також порядку й умов реєстрації диких тварин і об'єктів їх утримання та розведення; забезпечення організації та розвитку системи освіти, виховання в галузі охорони й використання тваринного світу, формування екологічної культури [3].

Серед основних суб'єктів, що мають спеціальну компетенцію адміністративно-правового регулювання у досліджуваній галузі, слід виділити Міністерство природних ресурсів і охорони навколишнього середовища Республіки Білорусь, яке є республіканським органом державного управління, що підпорядковується Раді Міністрів Республіки Білорусь. До системи Мінприроди Республіки Білорусь належать територіальні органи (обласні комітети, міські й обласні інспекції природних ресурсів і охорони навколишнього середовища), а також державні організації, що йому підпорядковані [10]. Відповідно до ст. 11 Закону Республіки Білорусь «Про тваринний світ» та Положення про Міністерство природних ресурсів і охорони навколишнього середовища Республіки Білорусь, затвердженого постановою Ради Міністрів Республіки Білорусь від 20 червня 2013 р. № 503, Мінприроди Республіки Біло-

русь у галузі охорони та використання тваринного світу має такі повноваження:

- проводить єдину державну політику. Пріоритетні напрями державної політики визначені Стратегією в галузі охорони навколишнього середовища Республіки Білорусь на період до 2025 року, схваленою рішенням колегії Мінприроди Республіки Білорусь 28 січня 2011 р. № 8-Р;
- координує діяльність уповноважених державних органів у цій галузі;
- здійснює контроль за охороною та використанням об'єктів тваринного світу;
- встановлює <...> обмеження та заборони на здійснення окремих видів користування об'єктами тваринного світу, користування дикими тваринами окремих видів (в окремих угодах та у певні терміни), а також на використання окремих знарядь, способів вилучення диких тварин <...> [3];
- приймає <...> рішення про повне або часткове припинення до усунення виявленого порушення господарської та іншої діяльності юридичних осіб і (або) громадян, яка негативно впливає на об'єкти тваринного світу та (або) середовище їхнього існування, видає обов'язкові для виконання приписи [3; 10];
- здійснює реєстрацію диких тварин, що утримуються та (або) розведені в неволі (включаючи їх потомство, яке досягло віку трьох місяців), що належать до видів, які занесені до Червоної книги Республіки Білорусь або є зразками СИТЕС; об'єктів утримання і (або) розведення диких тварин; виробничих об'єктів, на яких здійснюється виробництво осетрових видів риб і (чи) продукції з них, включаючи ікру. Порядок і умови реєстрації диких тварин детально регламентовано постановою Ради Міністрів Республіки Білорусь від 30 січня 2008 р. № 126 «Про деякі питання поводження з дикими тваринами, що відносяться до видів, які занесені до Червоної книги Республіки Білорусь, і до видів, які підпадають під дію міжнародних договорів Республіки Білорусь, і регулювання поширення та чисельності диких тварин» [9]. Крім того, на офіційному сайті Мінприроди Республіки Білорусь міститься інформація про місця утримання диких тварин, яка систематизована за принципом територіальності та містить дані про власника місця утримання диких тварин, розташування місця такого утримання, відомості про диких тварин, що утримуються в неволі (назва виду, статус виду, кількість), що сприяє своєчасності отримання, комплексності оброблення та використання інформації про стан тваринного світу всіма зацікавленими особами [2];
- здійснює разом із іншими державними органами (організаціями) ведення державного кадастру тваринного світу (ст. 54 Закону Республіки Білорусь «Про тваринний світ») [3]. Зокрема, у веденні кадастру тваринного світу приймають участь Міністерство лісового господарства Республіки Білорусь (щодо диких тварин, які належать до об'єктів мисливства), Міністерство сільського господарства та продовольства Республіки Білорусь (щодо диких тварин, які належать до об'єктів рибальства), Національна академія наук Білорусі (щодо генетичного фонду диких тварин й таких, види яких занесені до Червоної книги Республіки Білорусь або підпадають під дію міжнародних договорів) [11]. Відповідно до Положення про порядок ведення державного кадастру тваринного світу та використання його даних, затвердженого постановою Ради Міністрів Республіки Білорусь від 29 березня 2016 р. № 257, кадастр є собою електронною базою даних (державним інформаційним ресурсом «Державний кадастр тваринного світу»), розміщеною в глобальній комп'ютерній мережі Інтернет, яка ведеться щодо об'єктів тваринного світу, що мешкають на території Республіки Білорусь [11]. Зазначений інформаційний ресурс досить зручний у користуванні, містить систематизовані дані про географічне поширення видів диких тварин, кількісну та якісну харак-

теристики об'єктів тваринного світу, дані про економічну оцінку і використання їх ресурсів, а також інші відомості про об'єкти тваринного світу, необхідні для забезпечення їх охорони і сталого використання [12]. На наш погляд, одним із важливих чинників забезпечення належного рівня функціонування системи кадастру тваринного світу Республіки Білорусь є встановлення відповідальності за подання недостовірних відомостей до бази даних кадастру та за несвоєчасне їх подання [11];

– організовує і координує функціонування національної системи моніторингу навколишнього середовища, облік і оцінку природних ресурсів. Відповідно до ст. 55 Закону Республіки Білорусь «Про тваринний світ» моніторинг тваринного світу є видом моніторингу навколишнього середовища і проводиться Національною академією наук Білорусі в межах Національної системи моніторингу навколишнього середовища в Республіці Білорусь [3]. Спеціальним нормативно-правовим актом у цій сфері є Положення про порядок проведення моніторингу тваринного світу та використання його даних, затверджене постановою ради Міністрів Республіки Білорусь від 25 липня 2013 р. № 653 [13]. На офіційному сайті Головного інформаційно-аналітичного центру Національної системи моніторингу навколишнього середовища Республіки Білорусь міститься інформація про моніторинг тваринного світу з 2006 р., який проводиться за чотирма напрямками, тобто здійснюється спостереження за дикими тваринами, які відповідають таким характеристикам: 1) належать до об'єктів мисливства; 2) належать до об'єктів рибальства; 3) занесені до Червоної книги Республіки Білорусь; 4) охороняються відповідно до міжнародних зобов'язань Республіки Білорусь. Таке спостереження здійснюється також і за середовищем існування таких тварин. Узагальнення моніторингової інформації базується на результатах аналізу первинних даних, отриманих на 115 пунктах спостережень [14].

Відповідно до Указу Президента Республіки Білорусь від 8 грудня 2005 р. № 580 «Про деякі заходи щодо підвищення ефективності ведення мисливського господарства і рибогосподарської діяльності, удосконалення державного управління ними» Міністерство лісового господарства проводить єдину державну і науково-технічну політику в галузі ведення мисливського господарства, а Міністерство сільського господарства та продовольства – в галузі рибогосподарської діяльності. Зазначеним нормативно-правовим актом до основних повноважень цих міністерств віднесено державне управління цими галузями, розробку річних і перспективних планів їх розвитку, підготовку проектів нормативно-правових актів, участь у веденні державного кадастру і моніторингу тваринного світу, контроль за веденням мисливського господарства та полюванням, рибогосподарською діяльністю, організацію обліку диких тварин і видачу дозвільних документів тощо [7].

Державна інспекція охорони тваринного і рослинного світу при Президентові Республіки Білорусь є спеціально уповноваженим державним органом, підпорядкованим Президенту Республіки Білорусь, що здійснює в межах своєї компетенції державний контроль за охороною та використанням об'єктів тваринного і рослинного світу. Основними завданнями цього органу відповідно до Положення, затвердженого Указом Президента Республіки Білорусь від 27 січня 2003 р. № 45, є такі: здійснення державного контролю за охороною та використанням диких тварин, що належать до об'єктів полювання і рибальства; координація діяльності державних органів та інших організацій щодо здійснення державного контролю за охороною та використанням диких тварин, що належать до об'єктів полювання і рибальства; здійснення контролю за живинням рибоводними організаціями належних заходів щодо забезпечення збереження риби, що міститься в ставках цих організацій [15].

Відповідно до ст. 57 Закону Республіки Білорусь «Про тваринний світ» контроль за охороною та використанням об'єктів тваринного світу є складовою частиною контролю в галузі охорони навколишнього середовища і здійснюється відповідно до законодавства про контрольну (наглядову) діяльність і про охорону навколишнього середовища [3]. Указом Президента Республіки Білорусь від 16 жовтня 2009 р. № 510 «Про вдосконалення контрольної (наглядової) діяльності в Республіці Білорусь» встановлено єдиний порядок проведення контрольної (наглядової) діяльності. Перевагами зазначеного нормативно-правового акту є такі: затвердження переліку контрольноючих (наглядових) органів, уповноважених проводити перевірки, і сфер їх контрольної (наглядової) діяльності; визначення підстав для проведення позапланової перевірки, зокрема у досліджуваній галузі («наявність у контролюючого (наглядового) органу інформації, у тому числі отриманої від правоохоронного, іншого державного органу, іноземної держави, іншої організації або фізичної особи, що свідчить про скоюване (скоєне) порушення законодавства або про факти виникнення загрози заподіяння або заподіяння шкоди <...> тваринному та рослинному світу, навколишньому середовищу, <...>»); закріплення права на проведення позапланової тематичної оперативної перевірки Державною інспекцією охорони тваринного і рослинного світу при Президентові Республіки Білорусь тощо [8].

Також до суб'єктів адміністративно-правового регулювання у досліджуваній галузі належать місцеві Ради депутатів, виконавчі та розпорядчі органи. Їхня компетенція у галузі охорони та використання тваринного світу регламентована ст. 12 Закону Республіки Білорусь «Про тваринний світ» [3].

Відповідно до ст. 61 Закону Республіки Білорусь «Про тваринний світ» порушення законодавства про охорону та використання тваринного світу тягне за собою відповідальність згідно з законодавчими актами [9]. Склади адміністративних правопорушень, які стосуються тваринного світу, закріплені в Кодексі Республіки Білорусь про адміністративні правопорушення від 21 квітня 2003 р. № 194-З. Так, адміністративна відповідальність застосовується за вчинення таких правопорушень у досліджуваній галузі: порушення права державної власності на тваринний світ (ст. 10.4); порушення вимог щодо охорони та використання диких тварин, що належать до видів, які занесені до Червоної книги Республіки Білорусь, місць їх проживання (ст. 15.8); порушення вимог законодавства про охорону і використання тваринного світу (15.32); незаконне вивезення з Республіки Білорусь або ввезення до неї диких тварин (15.33); порушення правил ведення рибальського господарства та рибальства, добування інших водних тварин (15.35); незаконне виготовлення, придбання, зберігання або збут знарядь добування риби та інших водних тварин (15.36); порушення правил ведення мисливського господарства і полювання (15.37); порушення ветеринарних правил (15.38); жорстоке поводження з тваринами (15.45); порушення правил утримання хижих тварин (15.47); приховування, умисне спотворення і (або) несвоєчасна передача відомостей про стан природних ресурсів, про їх використання та охорону (15.61). Крім того, низку складів таких правопорушень закріплено у главі 23 «Адміністративні правопорушення проти порядку управління» [5].

Аналіз Кодексу Республіки Білорусь про адміністративні правопорушення дозволяє виокремити такі особливості, що характеризують адміністративну відповідальність за правопорушення в галузі охорони та використання тваринного світу: суб'єктами правопорушень у цій галузі є не лише фізичні особи, а й індивідуальні підприємці та юридичні особи; розміри штрафів за адміністративні правопорушення у цій сфері значно вищі, ніж передбачені за аналогічні правопорушення Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Висновки. Отже, до позитивних аспектів досвіду Республіки Білорусь щодо адміністративно-правового регулювання в галузі охорони й використання тваринного світу, які слід враховувати під час пошуку шляхів удосконалення такого регулювання в Україні, слід віднести такі:

- ефективне ведення державного кадастру тваринного світу;
- належний рівень функціонування Національної системи моніторингу навколишнього середовища та її складової частини – моніторингу тваринного світу;
- забезпеченість інформаційними ресурсами, що містять дані про стан тваринного світу, його охорону й використання;

- урахування специфіки здійснюваного контролю (нагляду) у досліджуваній галузі (наявність спеціалізованого контролюючого органу – Державної інспекції охорони тваринного і рослинного світу);

- наявність унормованих процедур здійснення контрольної (наглядової) діяльності;
- відповідальність посадових осіб контролюючих (наглядових) органів за порушення вимог законодавства, яким регламентовано порядок здійснення контрольної (наглядової) діяльності;
- значні розміри штрафів за порушення законодавства у галузі охорони й використання тваринного світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. № 2894-III. Дата оновлення: 18.12.2017. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2894-14> (дата звернення: 22.04.2018).
2. Биологическое и ландшафтное разнообразие // Официальный сайт Министерства природных ресурсов и охраны окружающей среды Республики Беларусь. URL: <http://minpriroda.gov.by/ru/biolog-landsh-raznoobr-ru/> (дата обращения: 27.03.2018).
3. О животном мире: Закон Республики Беларусь от 10.07.2007 г. № 253-З. Дата обновления: 18.07.2016. URL: http://www.etalonline.by/Default.aspx?type=text®num=h10700257#load_text_none_1_1 (дата обращения: 27.03.2018).
4. Об охране окружающей среды: Закон Республики Беларусь от 26.11.1992 г. № 1982-XII. Дата обновления: 17.07.2017. URL: http://www.etalonline.by/?type=text®num=v19201982#load_text_none_1_4 (дата обращения: 27.03.2018).
5. Кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях от 21.04.2003 г. № 194-З. Дата обновления: 08.01.2018. URL: http://www.etalonline.by/?type=text®num=hk0300194#load_text_none_2_9 (дата обращения: 27.03.2018).
6. Об охоте и ведении охотничьего хозяйства: Указ Президента Республики Беларусь от 21.03.2018 г. № 112. URL: <http://www.pravo.by/document/?guid=12551&p0=P31800112&p1=1> (дата обращения: 27.03.2018).
7. О некоторых мерах по повышению эффективности ведения охотничьего хозяйства и рыбохозяйственной деятельности, совершенствованию государственного управления ими: Указ Президента Республики Беларусь от 08.12.2005 г. № 580. Дата обновления: 21.03.2018. URL: http://etalonline.by/?type=text®num=P30500580#load_text_none_1_ (дата обращения: 27.03.2018).
8. О совершенствовании контрольной (надзорной) деятельности в Республике Беларусь: Указ Президента Республики Беларусь от 16.10.2009 г. № 510. Дата обновления: 16.10.2017. URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=P30900510> (дата обращения: 27.03.2018).
9. О некоторых вопросах обращения с дикими животными, относящимися к видам, включенным в Красную книгу Республики Беларусь, и к видам, подпадающим под действие международных договоров Республики Беларусь, и регулирования распространения и численности диких животных: постановление Сов. Министров Республики Беларусь от 30.01.2008 г. № 126. Дата обновления: 25.05.2018. URL: http://etalonline.by/?type=text®num=c20800126#load_text_none_1_ (дата обращения: 27.05.2018).
10. О некоторых вопросах Министерства природных ресурсов и охраны окружающей среды Республики Беларусь: постановление Сов. Министров Республики Беларусь от 20.06.2013 г. № 503. Дата обновления: 12.04.2018. URL: http://etalonline.by/?type=text®num=C21300503#load_text_none_1_ (дата обращения: 27.04.2018).
11. О некоторых вопросах ведения государственных кадастров животного и растительного мира: постановление Сов. Министров Республики Беларусь от 29.03.2016 г. № 257. URL: http://www.law.by/upload/docs/op/C21600257_1459803600.pdf (дата обращения: 27.03.2018).
12. Государственный кадастр животного мира: электронная база данных. URL: <http://belfauna.by/> (дата обращения: 27.03.2018).
13. Об утверждении Положения о порядке проведения мониторинга животного мира и использования его данных: постановление Сов. Министров Республики Беларусь от 25.07.2013 г. № 653. URL: <http://www.pravo.by/document/?guid=12551&p0=C21300653&p1=1> (дата обращения: 27.03.2018).
14. Мониторинг животного мира // Официальный сайт Главного информационно-аналитического центра Национальной системы мониторинга окружающей среды Республики Беларусь. URL: <http://www.nsmos.by/content/178.html> (дата обращения: 27.03.2018).
15. Положение о Государственной инспекции охраны животного и растительного мира при Президенте Республики Беларусь: Указ Президента Республики Беларусь от 27.01.2003 г. № 45. Дата обновления: 21.05.2012. URL: <http://gosin.head.by/legal-provisions/regulations/> (дата обращения: 27.03.2018).